

DİN ve TOPLUM İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Mehmet AYDIN*

İnsanlık tarihinin tetkiki kesin olarak şunu ortaya koymuştur ki, dünya üzerinde dinden ve dinî yaşayıştan uzak bir toplum yaşamamıştır. Çünkü din fikri, insanla beraber doğmuş, onunla beraber yaşayacaktır. Nerede insan varsa, orada bir inanç ve kanaat da var olmuştur. Bunun için insanlığın ne kadar Kadim tarihine, ne kadar önceki devirlere inersek inelim, daima bir din vakıası ile karşı karşıya geliriz.¹ Geçmişte böyle olduğu gibi, bugün de ilimsiz, san'atsız, felsefesiz cemiyetler vardır, ancak dinsiz bir cemiyet yoktur.² Özellikle sosyoloji, dinî uygulamaların ve kurumların bazı değişmelerden geçtiğini kabul etmekle birlikte, dinî inançların yok olduğunu gösteren herhangi bir kesin belgeye rastlamamıştır.³

O halde niçin bütün toplumlarda dinî davranışlar görülmektedir? Bu soruya Prof. Edward Sapir şu cevabı verir: «Din; insanın günlük hayatının anlaşılmasız ve tehlikelerle dolu ortamı içinde, gönül huzuruna götüreceği yolu bulmak üzere giriştiği, bitip tükenmeyen bir çabadır... Gönül huzurunun ne olduğu sorusu her kültür ve her topluluk için, ayrı ayrı cevaplandırılması gereken bir sorudur. En alt ve en üst kültür seviyesindeki insanlar için de din, tam olarak kavranması mümkün olmayan bir dünyada, son tahlilde karşılaşılan güçsüzlüğün sürekli olarak farkedilmesini ve sorgusuz - sualsiz ve tamamiyle akıl dışı olarak, insanın kendi kendisini hiçbir zaman bilinemez olan bir şeyle özdeşleştirerek, mistik bir güvenlik elde etmesinin mümkün olduğuna inanılmasını anlatır.»⁴

(*) Selçuk Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

(1) Dr. Hans Freyer, Din Sosyolojisi, Türkçeye çeviren Dr. Turgut Kalpsüz, Ank. 1961 S. 31.

(2) Henri Bergson, Les Deux sources de la Morale et de la religion, Paris 1932, S. 105.

(3) G. A. Lundberg, C. C. Schrag, Otto N. Larsen, Sosyoloji, Türkçeye çeviren Dr. Özer Özenkaya - Doç. Dr. Ülker Gürkan, Ank. 1970, S. 137.

(4) Edward Sapir, The Meaning of Religion, Amerikan Mercury, September 1928, S. 72.

Görüldüğü gibi Sapır'e göre, bütün kültürler içinde dinin görevi «Günlük hayatın anlaşılmasız ve tehlikeli ortamı içinde gönül huzuruna götürecektir bir yolu temin etmesidir.» Yani insanın bir «iç rahatlığına» kavuşmasıdır. Demek oluyor ki dinin yaşanması, hayatın sırlarıyla uzlaşmanın bir aracıdır. Dinî kurumlar, nasıl yaşanması gerektiğini gösterir ve ölüm karşısında insanlara güven verir.⁵

Bunun için mâkul bir din, kalb huzuru için mutlak bir zarurettir. Çünkü hiçbir ilmin bize veremeyeceği bir takım derûnî mevhibeleri din bize vermektedir. Çünkü dünyadaki gayemizi anlamak kudretini, Allah'a mensubiyet hissini, topluluk halindeki arkadaşlıkta bulduğumuz his iştirakini, bizim kendi ufak benliklerimizi büyük ve manevî gayelere tabî kılmak kabiliyetini bize sadece dinler vermektedir. Bunun için din en yüksek anlamıyla en ulvî mefkûrelerin müjdecisidir. İnsanlar bu mefkûrelere göre yaşamaktadırlar, bu mefkûreler vasıtasıyla ki biz insanların fani nesli, nihâî manasını bulmaktadır.⁶ İşte bu derûnî sukûn, daima ve bütün dünya tarafından aranagelmıştır. Buddha'nın, Maimonid'in veya Thomas à Kempis'in yazılarını tetkik edecek olursak, ayrı ayrı olan bu doktrinlerin hepsi de aynı esasa yani şumûllu bir ruhanî sukûn esasına istinat etmiştir. Her asırda, her akideden insanların hayat yükü altında ezilmiş ve meşakkat mahsulü dualarını tahlil ediniz. Onların niyazları, en basit ihtiyaçlara, rızka ve fikir rahatlığına dayanır. Bir gözyaşı vadisi olan şu dünyada bu insanlar, yüreklerini ve seslerini Hakk'a yönelttikleri zaman O'ndan, kuvvet ve anlayış dilerler. Çağdaş dünyada, insanların duaları feryat ve figan ederek mevhibeler sahibi olan Cenabı Hakk'ın huzuruna yükselirken, onlara hem kale hem de mâbet olacak bir iç sukûnu ihsan edilmesi için yalvarıyorlar.⁷

Toplum - din bütünleşmesinin ve toplumun «gönül huzuru»nu sadece dinde bulmasının nedeni ise, insanın yapısıyla alâkalı bir problemdir. Çünkü insan, ruh ve maddeden meydana gelmiştir. Maddî varlığımızın devamı için nasıl kendimizi tabiat şartlarına karşı korumak luzûmunu duyuyorsak, ruhî varlığımızın devamı içinde manevî değerlere inanmak ihtiyacını duymuşuzdur. Başka toplumsal kurumlar gibi din de, insanın dünyasının başlıca bir yanına intibak etmek üzere kullandığı bir araç olarak görülüyor. İnsan ve toplum dahil, kainatın nasıl ve niçin bugünkü biçim-

(5) Lundberg - Schrag - Larsen, Sosyoloji, S. 138.

(6) Dr. Joshna Loth - Liebman, Kalb Huzuru, Türkçeye çev. Sofi Huri, İst. 1952, S. 7.

(7) Dr. Joshna Loth - Liebman, Kalb Huzuru, Türkçeye çev. Sofi Huri, İst. 1952, S. 7.

de olduğunun sırları ve karmaşıklığı, genellikle hayatın dinî tutumlara, duygulara ve davranışlara yol açan özelliklerinde yatmaktadır.

Tarih boyunca dinî faaliyetlerin, insanın ihtiyaç ve arzularını tatmin ettiği için yapıldığı bir gerçektir. Bütün kültürlerde bir çeşit dinî faaliyetin bulunması, kozmik emniyet ihtiyacının evrensel olduğunu göstermektedir.⁸

İşte insanlık tarihinin ilk devirlerinden bugüne kadar görülen din olayı, insanlığa «gönül rahatlığı» vermiş, toplum içinde en etkili kurumlardan biri olmaya devam etmiştir.

Bugün ise, dünya nüfusunun 4.5 milyara yaklaştığı bir vakıdır.⁹ Bu kalabalık insan kesiminin hemen hemen 4 milyarı, hâlen belli bir dinî sistemin mensubudur. 200 milyon dünya insanın da, Animist karakterli inançların tesiri altında olduğu söylenmektedir.¹⁰ Geriye kalan 300 milyon insanın ise taşıdığı dinî duyguların tam olarak tesbiti için, çok ciddi dinî istatistiklerin yapılması gerekmektedir.

Bugün çağdaş dünyada insan ruhuna, insan hareketlerine, insanlar arası münasebetlere ve hatta milletlerarası politikalara yön veren inanç sistemlerini istatistik rakamlarla şöylece gösterebiliriz :

1 — Hıristiyanlık,	1 milyar 130 milyon
2 — İslâmiyet,	700 milyon
3 — Hinduizm,	467 »
4 — Konfüçyanizm,	372 »
5 — Budizm,	302 »
6 — Şintoizm,	70 »
7 — Taoizm,	52 »
8 — Sikhler,	16 »
9 — Yahudilik,	15 »
10 — Jainizm,	2 »
11 — Zerdüştlük,	150 bin
12 — Parsilik,	120 bin ¹¹

(8) Doç. Dr. Belma Özbaydan, Dinin Fonksiyonu, İst. 1970, S. 7.

(9) La Documentation Catholique, Paris 1983, No: 22, S. 1174.

(10) Jean Chevalier, Din Fenomeni, Çev. Doç. Dr. Mehmet Aydın, (Les Religions, Belgique, 1974, S. 498.

(11) Dinler İstatistikleri İçin Bk. Jagues Mercier, Vingt Siecles d'Histoire du Vatican, Paris 1976, S. 413, 414; Jean Chevalier, Les Religions, S. 498, La Vie, (Hebdomadaire Chretien D'Actualite') Paris 1983, no: 1981 S. 30.

Şüphesiz bu dinler istatistiği, son derece kesin rakamlarla belirtilmiş değildir. Kesin olan şudur ki, çağdaş dünya, sosyolojik bir vakıa olarak dinin tesir alanı içinde bulunmaktadır.

Sosyolojik yaklaşımımızı bütünleştirmek için, bugün bünyesinde milyonlarca insanı barındıran bu dinler hakkında, kısaca bir tahlil yapmak yerinde olacaktır:

Sosyal bir vakıa olarak dünya dinleri içinde, en çok mensubu bulunan din, Hıristiyanlıktır. Şüphesiz Hıristiyanlık, bu astronomik mensubiyette iki yolla ulaşmıştır :

1 — Misyonerlik Hareketleriyle,

2 — Sömürge Hareketleriyle.

Bugün askeri sömürge büyük ölçüde azalmıştır. Onun yerine kültürel ve ekonomik emperyalizm geçmiştir. Hıristiyan misyon teşkilâtları bu emperyalizmden Hıristiyanlık adına, yeteri kadar yararlanma yollarını bulmaktadırlar.¹²

Yaşayan dinler içinde nüfus kalabalığı itibariyle birinci sırayı işgal eden Hıristiyanlık, artan genel nüfusuna oranla büyük bir istikrarsızlık göstermektedir. İki dünya savaşı arasında Hıristiyanların dünya nüfusuna göre artış oranı yüzde 1,2'dir. Şüphesiz, görülen bu artış, Katolik ve Protestan papazlarının Afrika'daki misyonerlik başarılarına bağlıdır. Fakat 2. Cihan Savaşı'ndan 1960'a kadarki devrede Hıristiyanlığın müntesip oranında bir düşüş görünmektedir. XX. yüzyılın başında Hıristiyanlık dünya nüfusuna göre, yüzde 35'e yakın bir nüfusu biraraya getirirken 1960'a doğru sadece insanlığın yüzde 28'ini teşkil edebiliyordu.¹³

Hıristiyanlıktaki bu düşüşün nedenlerini şöylece sıralayabiliriz :

1 — Hıristiyan toplumlarının bulunduğu batı yarım küresinde doğum kontrolleri nedeniyle nüfus artışının azlığı.

2 — Sanayileşme ve şehirleşme hareketlerinin yoğunlaşması. Bu yoğunluk Hıristiyanlığın tatbikini güçleştirmektedir.¹⁴ Çünkü büyük şehirlerde dini pratikleri icra zorlaşmakta, bu zorluk da, dinî soğumayı sağlamaktadır.

(12) Bu bilgiler için bk. Doç. Dr. Mehmet Aydın, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Notları (1982 - 1983).

(13) Jean Chevalier, Les Religions, S. 500.

(14) Jean Chevalier, Les Religions, S. 501.

3 — Hıristiyanlığın ideolojik ve iman prensipleri, artık modern insanı tatmin etmemektedir. Meselâ Katolik Fransa'da 1971 yılında yapılan bir anket, yüzde 96'sı vaftiz olan Fransız'dan yüzde 32'sinin Hz. İsa'nın «Allah olduğunu» kabul etmediklerini ortaya koymuştur.¹⁵ Hıristiyan inanç prensiplerindeki tutarsızlık nedeniyle, bugün modern dünyanın Hıristiyan devletlerinin gençliğinin çoğu, Hıristiyanlık karşısında ilgisiz kalmaktadırlar veya yeni dinî hareketlere katılmaktadırlar.

4 — İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünist sistemin ağına düşen Doğu Avrupa Devletleri'de Totaliter rejimlerin altında kısıtlı bir din hürriyeti yaşamaktadırlar. Bu da Hıristiyanlığa doğrudan tesir etmektedir.¹⁶

Yine de Hıristiyanlık bu çağdaş problemlere rağmen sahip olduğu çok sağlam kilise teşkilâtıyla, ayakta kalmasını bilmiş, özellikle Katolik dünya 1962 - 1965'de Papa VI. Paul'un gayretleriyle yaptığı II. VATİKAN KONSİLİ ile, çağdaş problemler karşısında kendini derin bir muhasebeye çekmiştir. Bu konsille, Katolik Hıristiyanlık, hem kendini hemde müntesiplerini canlandırmış ve çağdaş dünyada aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Bugünde Papa II. Jean Paul, dünyanın en aktif politik ve dinî lideri olarak görülmektedir.¹⁷

Nüfus kesafeti yönünden yaşayan dünya dinlerinin ikincisi, İslâmiyet'tir. İslâm Dini, Afrika, Kuzey Afrika, Küçük Asya, Yakın ve Ortadoğu, Orta Asya, Hindistan ve Endonezya bölgelerindeki mü'minleriyle, çok geniş bir alanda yaşamaktadır. İslâm Dini, yaşayan dünya dinleri içinde, itikadi bütünlüğe sahip olan yegane dindir. Büyük çoğunluğun Ehl-i Sünnet ekolüne mensup olması, İslâm için çok önemli bir şanstır. İslâmdaki amel mezhepleri, İslâm toplumunun bünyesi için bir tehlike arzuetmez.

İslâm milletleri, özellikle I. Dünya Savaşı akabinde büyük bir sömürgeye maruz kalmışlardır. İslâm ülkeleri, bu sömürge zincirini ancak İkinci Dünya Harbi sonunda kırabilmişlerdir. Bugün Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan, Rusya ve Çin'de yabancı rejimler altında yaşayan 100 milyondan fazla Müslüman vardır. Bu İslâm cemaatleri, bu namüsaıt şartlarda bile, dinî hayatlarını yaşamaya gayret ediyorlar.

İslâm'ın diğer bir önemli özelliği de itikat sistemindeki tutarlılıktır. İşte bu itikadi tutarlılık sayesinde ki İslâm ideolojisi, güçlü bir diyalektiğe sahiptir. İslâm'ın dinler içinde, istikrarlı oluşunu da sadece onun güçlü diyalektiğine bağlayabiliriz.

(15) Jean Chevalier, Les Religions, S. 502.

(16) A. Ü. İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Notları (1982 - 1983).

(17) La vie, 24. Août 1983, S. 28.

Bugün İslâm'ın temel problemlerinden biri, modern hayata intibak etme meselesidir. Aslında İslâm, en rahat şekilde kendi fikir ağının içinde yaşanır. Ancak bu demek değildir ki İslâm, çağdaş teknolojiye, çağdaş medeniyete ayak uyduramaz. Bilâkis İslâm'ın en güçlü yönlerinden birisi de bu tarafıdır. Çünkü İslâm hiçbir teknolojik icadın, hiçbir medeniyet nimetinin bizatihi karşısında değildir. İslâm imanı içine girebilen herşeyi; İslâm, benimser, ona karşı çıkmaz. Çünkü İslâm Dini, beşer tabiatına uygun bir dindir.

İslâm'ın en önemli özelliği içtihad iznini vermesidir. İctihad; İslâm'a ve onun müntesiplerine yeni şartlar altında dinin ruhuna uygun bir yaşama tarzını bulmayı sağlamaktadır. İslâm bununla sürekli dinamik olmayı hedef almış ve dinamik bir cemiyet yapısını böylece benimsemiştir. İslâm bu özelliği ile çağlar aşmayı hedef almıştır. XX. yüzyılda İslâm'ın ve Müslüman toplumun en büyük eksikliği, İslâmi Kök'e bağlı, sentezci kafalara sahip olmayışıdır. İslâmın bugünkü problemlerinin temelinde yatan en önemli olay bu kafa yapısının eksikliğidir. Diğer bir önemli nokta da İslâm Ülkeleri arasındaki organizasyon bozukluğudur.¹⁸

Hinduizm'e gelince; milyonlarca mensubu bulunmasına rağmen, artık entellektüel Hindli'yi tatmin edememekte, bünyesinden çıkan yeni yeni mezheplerle yeni dinî hareketlere neden olmaktadır. Hinduizm sahip olduğu kast sistemi ile dinî yapısındaki derin kompleksliği ile çağdaş Hint toplumu içinde derin problemlere sahiptir. Konfüçyanizm ise, bir yandan Budizm'in diğre yandan da Komünizm'in saldırısına uğramıştır. Daha çok ahlâki bir sistem olan bu din, bugün içinde bulunduğu siyasi rejimden acı çekmektedir. Hem Konfüçyüsçü, hem bir Taoist, hem de bir Budist olan bugünün Çinlisi,¹⁹ bir yandan da Maoizm'in etkisi altında kaldığının farkındadır.

Budizm'e gelince, daha çok mistik karakteriyle insan ruhiyatını yükseltmeyi hedef alan bir dindir. Budizm'in bir din mi yoksa bir felsefe mi olduğu konusu hâlâ tartışılmaktadır. İnsan tabiatını, tam olarak ele almadığı için Budizm'inde çağdaş birçok problemleri vardır. Budizm'in en büyük problemi, istikrarsız bir nüfusa sahip olmasıdır.²⁰

Japonya'nın milli dini olan İntoizm'e gelince, Japon an'anesine dayanan özelliği ile, Japonya'da yaşamaktadır. Ancak Japonya önce Budizm'in, sonra da Hıristiyanlığın, İslâmiyetin tesir sahası içinde kalmıştır.

(18) A. Ü. İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Notları (1982 - 1983).

(19) A. Lundberg, C. Schrag, N. Larson, Sosyoloji, Çev. Dr. Ö. Ozankaya, Doç. Dr. Ülker Gürkan S. 148.

(20) Jean Chevalier, Les Religions, S. 500.

Yine Japonya'da, Zen Budizm adıyla Çin'den Japonya'ya giren asıl Budizm'den kısmen değişik, daha doğrusu, Budizm'in; yerli halka göre bir hüviyete bürünmüş şekli olan bir çeşit Budizm yaşamaktadır. Bugün Japonya'da Şintoizm'den sonra ikinci sırayı Zen Budizm işgal etmektedir.²¹

Nüfusu itibariyle geri sıralarda kalan Yahudilik Dünya'nın aktif dinlerinden birini teşkil etmektedir. Bugün büyük Yahudi çoğunluk, Amerika'da yaşamaktadır. Daha sonra İsrail gelir. Nihayet Fransa, İngiltere, Arjantin'de çok sayıda Yahudi yaşamaktadır. Siyonizm teşkilatıyla rahat bir şekilde Yahudi ırkçılığı yapan Yahudiler, dinle, tarihi, bir istikamette görmektedirler. Bunun için Yahudi dini ile Yahudi tarihini birbirinden ayırmak çok güçtür. Yahudiliği, mensupları açısından istikrarlı dinler arasında sayabiliriz. Yahudilik bugün başlıca üç dinî cereyanla temayüz etmiştir.

- a - Ortodoks Yahudilik,
- b - Liberalist Yahudilik,
- c - Reformist Yahudilik.²²

Zerdüşlük'e gelince, İran'da azınlıkta kalan dinî bir harekettir. Bu dinin kökeni tâ Zerdüş'te kadar uzanır.²³

Görüldüğü gibi dünyada fiilen yaşayan bu dinler, mensupları üzerinde çok önemli tesirlere sahip olmakta ve dini daima aktüel bir konu haline getirmektedir.

Bugün din olayı, sadece her mabedin müntesiplerini, dinler tarihçilerini, sosyologları, kültür - antropoloji uzmanlarını değil, inançsız insanları bile meşgul etmekte; basın, radyo, televizyon gibi büyük haber bültenlerinin, haftalık dergilerin, magazinlerin ana konularından birini teşkil etmektedir.²⁴ İşte dine gösterilen bu ilgi, çağdaş insanın ruhundaki endişenin bir işaretidir.²⁵ İşte yine bu endişedir ki, dini, birçok ilmi, felsefi kitapların ve çok sayıda romanların, denemelerin, şiirin ana konusu yapmaktadır.²⁶

Sanayi ve teknolojik ihtilâller, ilmî icadlar, uzay seyahatleri neticesinde, kendi kendine yeterliliğini ilân eden sanayi toplumları, dine ve dinî

(21) A. Ü. İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Notları (1982 - 1983).

(22) Zaferu'l İslâm Han, Yahudilik'te Talmud'un Mevkii ve Prensipleri, Çev. Doç. Dr. Mehmet Aydın, İstanbul 1981, S. 30 - 31.

(23) Bk. A. Ü. İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Notları (1982 - 1983).

(24) Jean Chevallier, S. 509.

(25) Jean Chevallier, S. 509.

(26) Jean Chevallier, S. 509.

hayata ters baktıkları içindir ki, büyük çalkantılarla karşı karşıya bulunmaktadır. En yüksek hayat seviyesine erişmiş bu cemiyetlerde ve en yüksek sosyal teşkilâta sahip bu toplumlarda bu «refah devri»ne karşı isyanlar görülmekte, «ilâhi devlet» ideali, akıl dışıcılık (irrationalisme) dalgaları halinde, akılcı insanlığın duvarlarında gedikler açmaktadır.²⁷

Bugün batı dünyasında görülen çılgınlıklar, en ciddi hükümetlerin meşgul olduğu temel problemleri teşkil etmektedir. Bu çılgınlıkları şöylece sıralayabiliriz :

Homoseksüellik, uyuşturucu madde alışkanlığı, zevklerde aşırılık, aile hayatının kutsallığını kaybederek onun yerine kız - erkek arkadaşlığının geçmesi, doğum oranlarının şiddetle azalması, gençlerin sorumsuzluğu, kürtaç yolu ile binlerce çocuğun katledilmesi... Artan intiharlar...

İşte bugünün dev devletlerinin insan açısından ana problemleri.

Bu problemleri tahlil ettiğimiz zaman, temelde yatan şeyin ruhî tatsizlik olduğunu çabucak anlarız. Nitekim bunu, bu problemleri derinden düşünenler de anlamış durumdadır. 1 Şubat 1984 tarihli Le Monde gazetesinin verdiği bir haberde Başkan M. Reagan «sınıflarda dua etmek için verilen önergeyi destekleyeceğini belirtiyor ve okullarda Allah'a imana ve disipline başvurularak anarşi ve uyuşturucu madde alışkanlığının sokağa atılacağını» ifade ediyordu. Ayrıca «Kutsal Kitab'ın 10 Emri'ne uygun olarak yaşamak için, daha çok gayret sarfedersek, alkolizmle ve buluşıcı hastalıklarla mücadele için hükümetlerin harcadığı milyonları da tasarruf edeceğiz» diyordu.²⁸

Yine dinî bir kurultayda konuşan Reagan 24 defa Allah'tan bahsediyor ve «çocuk düşürmeye» karşı verilen savaşı, Lincoln'in köleliğe karşı verdiği savaşla mukayese ediyor ve «Bugünün bütün problemlerine İncil'de cevap vardır. O'nu okumak ve O'na inanmak kâfidir.» diyordu.²⁹ Ancak İncil'in bu problemlere gerçekten cevap verip veremeyeceği düşünülebilir.

Fakat görüldüğü gibi çılgınlıkların temelinde yatan dinî boşluğu anlayanlar, problemlere kendi dinleri açısından yaklaşmaktadırlar. Hatta batıdaki bu çılgınlıkları, sadece dinî hayata olan ihtiyaçla izah edenler bile vardır.³⁰

(27) Hervé Rousseau, Dinler, Çev. O. Pazarlı, İst. 1970, S: 13.

(28) Le Monde, 1. fevrier 1984, p. 3.

(29) Le Monde, 1. fevrier 1984, p. 3.

(30) Jean Chevalier, Les Religions, S. 546.

İşte çağdaş sanayii ülkelerinin içinde buldukları bu çalkantı, yeni dinî temayüllerle kendini göstermektedir. Batı ülkelerindeki dinî cereyanların, bu krizlerle doğrudan alakası vardır. Geniş çapta olan bu dinî cereyanlar, özel mezhepler haline gelerek belirli bir çehre takınmakta ve çok ağır bir şekilde teşkilâtlanmış olan kilise topluluğu içinde, tatmin olmadığı için, yeni patlamalara neden olmaktadır.³¹ İşte bu nedendir ki bugün Amerika'da sadece beyazların mensub olduğu 343 mezhep tesbit edilmiştir.³² Böylece Amerika'da «yeni dinî hareketler» önemli bir yer tutmaktadır. Bu yeni dinî hareketlerin başında Yoga, Ruhi İyileşme, Doğu Dinleri, Hare Krishna ve İslâmiyet'i Benimseme gibi dinî cereyanlar gelmektedir. İşte bunlara dayanarak G. Gallup «Amerika'nın derin bir dinî canlanma içinde olduğunu» kaydetmiştir.³³ O'na göre bugün Amerika'da 5 milyon Yoga, 3 milyon Karizmatik Hareket, 3 milyon Mistik Akım Taraf-tarı ve 2 milyon kadar da Doğu Dinleri'ne mensup kimseye rastlamaktayız.³⁴ Böylece Amerika'da Hıristiyan kitle'nin yanında yeni dinî hareketlere gönül verenlerin 15 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Amerika'da yeni dinî akımlara katılanların büyük bir kısmı, böyle bir dinî harekete katılmadan önce ruhi bunalımlar içinde olup daha sonraları «İlâhi Işık Misyonu» sayesinde şifa bulduklarını ifade etmişlerdir. 1979 yılında yapılan bir araştırma ise bu yeni dinî hareketlere katılanların yüzde 97'sinin ise daha önce yüksek dozda uyuşturucu kullandıklarını açıklamıştır.³⁵ Aynı şekilde, 1974'te yapılan bir araştırmada ise, yeni dinî harekete katılanların, sigara, alkol kullanmayı terkttikleri, çevrelerindeki kimse-lerle daha yakın ilişkiler kurmayı başardıkları gösterilmiştir.³⁶

Böylece «Yeni Dinî Hareketler», ilâhiyat temelleri üzerinde gelişen ruhi tedavi teknikleriyle mensuplarının fikri ve ruhi yönden sağlıklı yetişmelerini esas alan bir «scientology»nin doğmasına da katkıda bulunmuşlardır.³⁷

Yine Batı'da 23 milyon müntesibi bulunan **Pentekotistler** gibi yeni di-

(31) Hervé Rousseau, Dinler, S. 13.

(32) Jean Chevalier, Les Religions, S. 546.

(33) G. Gallup, U. S. in Early Stages of Religions Revival, Journal of Current Social Issues 14 : 1977.

(34) Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, Batıda Yeni Dinî Hareketler, Tercüman Gazetesi, 10 Nisan 1984.

(35) a. g. araştırmadan naklen: Mark Galomter ve diğerleri, Mooines : A Psychological Study of Conversion and Memborship in Contemporary Religlous sct. American Journal of psychiatry, 136 (2) 1979.

(36) a.g.e. 131 (14) 1974.

(37) Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, Batıda Yeni Dinî Hareketler, Tercüman Gazetesi, 10 Nisan 1984.

nî hareketler, kendilerini yeni dinler olarak görmekte-dirler. Her tarafa yayılmış ve birçok müşterek çizgiye rağmen yeterince farklılaşmış olan teozofik cemiyetler, mevcut dinlerden ziyade bir hikmete ve bir sosyolojiye benzemektedirler. Yeni Dinler, Lâtin Amerika Zencileri'ndeki **Vaudous** Kütleri veya Kibanguisme ve Kitawala ve Siyah Afrika'da Harrisme'den çıkanlar gibi, çoğu defa mahalli ayinlerle yabancı ruhiyatının karışımından doğmaktadırlar. Asya'da ise Hz. İsa'yı, Hz. Muhammed (S.A.V.)i, Victor Hugo'yu, Brahma'yı, Budha'yı aynı anda kabul eden ve yeni Hinduizm'in yeni şekilleri olan Vietnam'daki CAO - DÂÎ'yi Çin'deki İ-KWAN-TAO'yu milli hayat ve aileler üzerinde artan bir tesirle milyonlarca müntesibini güçlü bir hiyerarşide teşkilâtlandıran Japonya'nın TEURİ-KYO'sunu biliyoruz.³⁸

İşte bu dinî hareketleri, modern medeniyetin haris isteklerine karşı bir intikam olarak kabul edebiliriz. Çünkü Max Weber'in dediği gibi «manevi inancını» kaybeden insan, bu çağdaş ilim ve teknolojiden yeterince mutluluğu elde edememiştir. İnsan, ruhundan söküp attığı manevi güçleri, şimdi yeniden aramaya koyulmuştur. İşte asrımız insanının dinî hareketlere yönelişinin gerçek sırrı, burada yatmaktadır. Madde âleminde görülen sonsuz ilerlemeye bakarak, sosyal ve ilmi iyimserliğin hâkim olduğu bu devirde, tatminsizlikten doğan bu çeşit patlamalar, sadece insan ruhunun dinî bir arayış içinde olduğunu göstermektedir.

Bunun içindir ki, bunca teknolojik ve bilimsel icadlar altında bile, çağımız insanı, dinî, bir tarafa bırakmamış ve bilâkis her geçen gün dinle bütünleşmeye doğru yavaş yavaş temayül göstermiştir. Kendilerini serapa lâik gösteren Batı hükümetleri, alacağı kararlarda daima halkın dinî inançlarını hesaba katmak zorunda kalmışlardır. Bugün Batı Devletlerinde çok aktif rol oynayan «Hristiyan Demokrat partiler», aslında dinî politikanın takipçileridirler. Yine bugün dünyanın birçok yerlerinde görülen dinî kıpırdanışlar, devletlerin politikasını etkilemekte, bir anda din, dünyanın en aktüel konusu haline gelivermektedir. Bugün Beyrut dramı, dinî, dinî ideolojinin nasıl insanlara hakim olduğunu canlı şekilde gözümüzün önüne sermektedir. Hindistan'da Sikhlerin bağımsız partisi AKALİ DAL ve onun emrindeki Sikh militanları, yani intiharçı Kamikaze'ler dünyanın bir anda dikkatlerini Hindistan'a çekmesini bilmişlerdir. Bunlar Ni san 1983'te 30 bin kişi olarak ölüme hazır olduklarını ilân etmişlerdir.³⁹

İşte; Polonya'yı bütünleştiren Katolik Kilisesi, İngiltere'nin İrlanda problemi, çağdaş dünyada çok etkili bir rol oynayan Papalık, İslâm ülke-

(38) Jean Chevalier, Les Religions, S. 546.

(39) Le Monde, Mercredi, 22 fevrier 1984 p. 5.

lerindeki dini temayüllü iktidar değişiklikleri, hem Batı'da hem de Doğu'da dinin ağırlığını hissetmemize yardımcı olmaktadır.

Din, çağdaş dünyada böylesine güncelliğini korurken, meseleye bir de Marksist açıdan bakmamız gerekecektir. Marksist felsefe, din karşısında inkârcı bir tavır takınmaktadır. Marksizmin bu tutumunun kaynağı, Hegel ve Fuerbah'tır. Fuerbach'a göre Tanrı sevgisinin yerini insan sevgisi, duanın yerini iş alınca, kutsal varlığa yer kalmaz.⁴⁰ Fuerbach'a göre din, insanlığın çocukluk rüyasıdır.⁴¹ Marx'a göre insanın, din ihtiyacı, toplumun tersliğinden çıkmaktadır. Ona göre din, halk için bir afyondan ibarettir ve insanların bu dünyada mutluluğa kavuşmalarını sağlayacak bir düzen kurmalarını engellemektedir.⁴²

İşte din hakkındaki bu Marksist görüşler, günümüzdeki Marksistler içinde aynen geçerlidir. Ancak denebilir ki Marksizm'in bu görüşleri sadece teoride kalmış, pratikte tam olarak uygulama alanı bulamamıştır. İnsanla ve toplumla derinden bütünleşen din olayı, bu inkârcı görüşlere rağmen hâlâ Marksist felsefeyi, rejim haline getirmiş ülkelerde yaşamakta ve milyonlarca insana gönül rahatlığı sunmaktadır. Yapılan bunca baskılara rağmen din, Marksist refimdeki insanların tek ve yegane teselli kaynağı olmuştur. Hatta İkinci Dünya Savaşı, Materyalizmi iman ilkesi haline getirenleri doğduklarına pişman etmiş «kurtuluş dedikleri Materyalizm, sosyal sınıfların kaldırılmasıyla gelecek olan ebedi refah ve evrensellik abideleri, teker teker çökerken, Marksist teorisyenler reddettikleri dine sığınmışlardır. Komünist şefler dahil, herkes soluğu mabedlerde almış, halk dua için mabedlere akın etmiştir. Bilhassa bunu, devlet güçleri teşvik etmiştir. Mabedlerde din adamlarına dua ettirilmiş, yeryüzünden silinmemek için Tanrı'dan cesaret istenmiştir.»⁴³ Böylece Alman işgali karşısında Rus Halkı, dinamizmi, materyalist felsefeden değil, dinden almıştır. İşte 1920'lerde şiddetle reddedilen din, 1945'lerde yeniden halka sunulmuş, dindarlıkla Rus vatanperverliği böylece mecburen biraraya getirilmiştir.⁴⁴

Bu açıklamalar teoride, dini inkâr eden Marksizm'in, pratikte dini kabul etmek zorunda kaldığının en açık delilini teşkil etmektedir. Bugün,

(40) İsmail Tunalı, Marksist Estetik, İst. 1976, S. 24.

(41) Prof. Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Ankara 1974, S. 474; Şerif Mardin, İdeoloji, Ankara 1982, S. 28.

(42) a.g.e. S. 24.

(43) Haidar Bammate, Visage de L'islam, Paris 1958, S. 389 - 392.

(44) Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, İst. 1978, S. 255.

Moskova Ortodoks Patriği PİMEN (3 Haziran 1975'te patrikliğe seçildi.) Rus Ortodoks Kilisesi'nin başı olarak aktif bir rol icra etmektedir.⁴⁵

Görülüyor ki din, birtakım baskılara, terörlere boyun eğmeyecek ve yok edilemeyecek kadar derin izlere sahip sosyolojik bir vakıadır. O, Marksistlerin dediği gibi «afyon» değil, bilâkis insana ve topluma dinamizm veren, kökü insanın yapısında olan, yüce bir duygudur.

Bugün Sosyoloji ve Din Sosyoloji üzerinde çalışanların, din ve toplum ilişkisi üzerinde vardıkları ortak sonuçları şöylece ifade edebiliriz :

1 — Din; fertleri, şahsiyetlerinin parçalanma tehlikesine karşı korur. Onları mukaddesat ile karşı karşıya getirerek şahsiyetlerinin bütünleşmesini sağlar. Böylece fert, bütünleşmiş şahsiyetini bir öğretmen, bir tabib, bir vatandaş, bir hemşehri veya bir aile ferdi olarak dünyevi hayatın muhtelif sahalarında değerlendirmek imkânını bulur.⁴⁶

2 — Dinler, tabiat üstü inançlar sistemi ile, grup amaçları ve bunların üstünlüğü konusunda bir açıklama getirir.

3 — Dinler, emrettikleri kollektif ibadetlerle toplumdaki ortak duyguları kuvvetlendirir.

4 — Dinler, ortaya koyduğu kutsal şeylerle, belirli değerler yaratır ve bu değerlere bağlı insanları sıkıca biraraya getirir.

5 — Dinlerdeki ödüller ve cezalar, sosyal bütünleşmeyi dinamik bir şekilde devam ettirir.⁴⁷

6 — Din, fertleri, mukaddes duygu ve alışkanlıklarla birleştiren, milli vicdanı meydana getiren bir vasıta olduğu gibi, toplumların yükselmesi ve tekâmülü için de zaruri bir müessesedir.

7 — Din, insanlık üzerinde en mükemmel kanunlardan, en sıkı nizamlardan daha kuvvetli, daha tesirlidir.

8 — Dini kurallar, insandan hiçbir vakit ayrılmadan insanı, daima nezaret altında bulundurmaktadır.

9 — Din, vicdanlara en tesirli bir amil olduğundan insanı, gizli, aşikâr her türlü fenalıklardan uzaklaştıracağı gibi, her türlü iyiliklere de yönlendirir.

(45) Oliver Clement, Hıristiyan İlahiyatı, Çev. Doç. Dr. Mehmet Aydın, Konya 1983, S. 77.

(46) Prof. Dr. Hans Freyer, Din Sosyolojisi, S. 78.

(47) Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, S. 258.

10 — Dinsizlik önce ahlâk, sonra hukuk fikirlerinin yok olmasını sağlar. Çünkü din olmadığı takdirde, ahlâk için bir müeyyide kuvveti kalmayacağından, dinsizlik; her türlü adiliğin gelişmesine ve neticede ahlâk fikrinin yok olmasıyla cemiyetin gerilemesine ve çökmesine sebep olur.⁴⁸

Netice olarak diyebiliriz ki, dinsiz bir toplum yaşayamaz. Allah'a inandıran insan ve toplum, daima endişe içindedir. XX. yüzyılın maddeci ve ihtiraslı toplum yapısı içinde insanlık, dinden asla uzaklaşamayacaktır. Büyük sanayinin, milyonlarca insanı bağrına basan dev şehirleşmenin içinde yaşayan bugünün insanına, mutluluğu sadece dinler sunacaktır. Bunun için din, insan için, toplum için, ekmek kadar, hava kadar gereklidir.

(48) M. Şemseddin, Tarih-i Eđyan, S. 39 - 48.